

УДК 734:374

Дун Хао

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка

ORCID ID 0000-0003-1902-3168

DOI 10.24139/2312-5993/2021.04/398-406

МУЗИЧНИЙ СВІТОГЛЯД ПІДЛІТКІВ: ПРИНЦИПОВІ ПОЛОЖЕННЯ

У публікації висвітлено сутність та схарактеризовано провідні принципи формування музичного світогляду підлітків. Підкреслено, що формування музичного світогляду учнів підліткового віку ґрунтується на таких принципах, як: культурологічна спрямованість мистецького навчання, естетичне забезпечення мистецько-навчального процесу, дотримання діалогічних взаєностосунків між учителем та учнями. Аргументовано їх взаємозалежність та взаємодію під час формування дослідженого феномену.

***Ключові слова:** музичний світогляд, підлітки, принципи, учитель музичного мистецтва.*

Постановка проблеми. Розвиток сучасного соціуму передбачає нову парадигмальну особливість освіти, у центрі якої знаходиться особистість високої культури, здатна відповідально відноситися до культурно-соціальних подій у сучасному світі.

З'ясування такого завдання уможлиблюється за умов новітнього перегляду змісту, методів, форм та інших засобів навчання, спрямованих на вдосконалення становлення особистісних якостей, зокрема такого важливого їх аспекту, як світогляд. Він є суттєвим проявом освіченості, забезпечує мобільне самовизначення особистості і стимулює її розвиток.

Аналіз актуальних досліджень. Слід зазначити, що формування світогляду підростаючого покоління – вагома наукова проблема, яка в основі має великий науковий доробок. Вітчизняна система освіти містить значні можливості активізації процесу становлення й розвитку світогляду особистості, спроможної до високоморальних учинків та духовно насичених дій.

Під таким кутом зору означена проблема знайшла своє відображення у здобутку таких науковців, як О. Буров, С. Долуханов, М. Киященко, Н. Миропольська, В. Панченко, Г. Падалка, О. Рудницька, Т. Танько.

Опрацювання наукових джерел свідчить про те, що музичний світогляд вивчається в контексті формування музичного сприйняття (Н. Гродзенська, О. Костюк, В. Остроменський, О. Ростовський та ін.); у зв'язку з художнім інтересом (О. Дем'янчук, Г. Щукіна та ін.); з естетичною оцінкою (В. Бутенко, Л. Коваль); становленням особистості та її естетичних проявів у дійсності та мистецтві (І. Бех, І. Зязюн, Г. Тарасова та ін.). Розвиток музично-естетичного світогляду та смаків під час вокально-

інструментальної діяльності розглядають Б. Брилін, А. Болгарський; у процесі вокально-хорової роботи – І. Дімова, О. Васильченко та ін.

Але опрацювання наукової літератури з досліджуваної теми, а також вивчення практичного досвіду дозволяє зазначити, що проблема формування музичного світогляду підлітків у позаурочній діяльності має резерви щодо остаточної розробки.

Мету даної праці сконцентровано в розкритті пріоритетних принципів положень щодо формування музичного світогляду підлітків.

Методи дослідження. Для реалізації мети дослідження використано комплекс методів: теоретичних, зокрема загальнонаукових: аналіз, синтез, порівняння та узагальнення, що застосовано у процесі опрацювання робіт вітчизняних і зарубіжних науковців із проблем формування музичного світогляду підлітків; конкретно-наукових: метод термінологічного аналізу, який використано з метою визначення базових понять дослідження та пріоритетних принципів положень щодо формування музичного світогляду підлітків.

Виклад основного матеріалу. Вивчення наукової літератури свідчить про те, що світогляд як індивідуально-особистісне утворення формується на основі впорядкованої системи знань, інтересів, уподобань і характеризується стійкою потребою особистості в самоосвіті. Світогляд має вагомое функціональне значення у становленні духовної сфери здобувачів освіти.

Проблема формування світогляду є гостро дискусійною та багатоаспектною в своєму з'ясуванні. Науковці розглядають її під кутом зору системно-структурного підходу, що забезпечує визначення елементів досліджуваного явища та їх взаємозв'язку; особистісно-діяльнісного підходу, що передбачає вивчення світогляду як індивідуально-особистісного утворення, формування якого відбувається на основі співставлення різних видів практичної діяльності.

Значним для нашого дослідження є тлумачення світогляду як системи пізнання та інтересів особистості, що формується на основі інформаційного знання (його показником є тезаурус особистості, активно діючий понятійний запас) (Крилова, 1990, с. 14). Але, на наш погляд, дане визначення вимагає доповнення й уточнення. Так, Л. Кузнецова підкреслює, що світогляд є необхідним елементом духовного розвитку школяра. Вона зазначає, що духовне багатство учня є оптимальним для даного віку рівнем інтелектуальної, емоційної, діялісно-практичної сфер особистості, потребу в знаннях і широті світогляду (Кузнецова, 1984, с. 32).

Науковці в галузі мистецької педагогіки вважають, що світогляд є показником культури особистості, мірою різнобічної творчої активності, і розуміють під мистецьким світоглядом систему мистецьких знань, інтересів, переваг особистості, що формуються на основі інформаційного знання. Отже, світогляд визначає розвиток спрямованості особистості, творчих можливостей і здібностей. Тому формування світогляду є необхідним процесом у життєдіяльності особистості в будь-якій її сфері.

Сучасні науковці підкреслюють, що світогляд є елементом системи цінностей, що визначають життєву орієнтацію школярів. Крім того, його формування є необхідним для ефективної орієнтації в майбутньому житті. Світогляд визначає готовність учня до самоосвіти, підвищення власного загальноосвітнього рівня і передбачає не тільки накопичення інформації, але й уміння узагальнювати широкий аспект явищ, сприяє формуванню власного погляду на оточуючу дійсність.

Вивчення та аналіз психолого-педагогічної, філософської, методичної літератури дає можливість зазначити, що світогляд є системно структурним утворенням, яке складається з низки елементів: достатній об'єм знань, розвинене мислення, сформований пізнавальний інтерес, постійна потреба в самоосвіті. Отже, світогляд – індивідуально-особистісне утворення, що формується на фундаменті певної системи знань та інтересів і виявляється як стійка потреба особистості в самоосвіті, самовдосконаленні.

У процесі формування світогляду велике значення мають прояви схильності та інтереси особистості до музичних явищ. Опрацювання наукових джерел доводить, що в результаті схильності до усвідомлення музичних явищ поширюються можливості музичного сприймання, активізується оволодіння мистецьким досвідом та ін. (Єременко, 2003, с. 41). Безперечно, одним із головних шляхів формування музичного світогляду особистості є збагачення її художнім та емоційним досвідом, розвиток музичних здібностей та творчого потенціалу. Отже, під час сприйняття музики віддзеркалюється не тільки емоційний стан слухача, його інтереси, смаки, але й більш глибокі потреби, його духовний світ.

Г. Падалка в своїх дослідженнях висвітлює опосередковані педагогічні впливи на розвиток музичного сприймання, які здійснюються в трьох аспектах: умови, що сприяють ефективному відношенню особистості до мистецтва; основні шляхи реалізації педагогічних впливів; методико-технологічне впровадження ідей (Падалка, 2008, с. 89).

Одне з провідних значень у розгляді обраної проблеми мають праці О. Рудницької, у яких емоційна реакція на музику, відчуття естетичної

насолюди від звучання творів тлумачаться в контексті формування музичної культури особистості (Рудницька, 1998). Аналіз наукової літератури уможливорює висновок про те, що світогляд – це складний процес, що визначається духовним світом людини, яка сприймає й усвідомлює твори мистецтва, її музичним досвідом, музично-психологічними особливостями, музичними здібностями та ін.

Вважаємо за доцільне схарактеризувати особливості підліткового віку задля з'ясування проблеми формування їх музичного світогляду. Слід підкреслити, що Л. Виготський першим обґрунтував виникнення самосвідомості в якості новоутворення підліткового періоду. Почуття дорослості є особливою формою самосвідомості. Отже, основним аспектом розвитку самосвідомості є пізнання інших людей, оцінювання результатів власної діяльності.

За таких умов, підлітковий вік характеризується збільшенням ролі естетичного виховання, розвитку почуття прекрасного, художнього смаку тощо. Тому музична діяльність як основа формування їхнього мистецького світогляду набуває активного значення. Доцільно вказати, що життєвий перцептивний досвід підлітків дозволяє найбільш глибоко переживати музичні образи, що впливає на формування їхнього світогляду, сприяє становленню як особистості (Райс, 2000). Крім того, підліток має широкі можливості для саморозвитку музичного світогляду: засвоєння літератури, слухання музики, активна музична діяльність сприяють ефективному формуванню музичного світогляду.

Узагальнення вищевикладеного матеріалу в контексті дослідження дає змогу підкреслити, що музичний світогляд підлітка забезпечується певним досвідом культури музичного сприймання, переживання, емоційно-образного мислення, художньої оцінки музичних явищ. Крім того, музичний світогляд характеризується синтезом музичного знання, що передбачає поряд зі змістово-інформативним забезпеченням емоційно-ціннісні ознаки, інтереси й потреби в самоосвіті, самовдосконаленні.

Аналіз методичної літератури дозволяє зазначити, що на формування музичного світогляду впливають усі види мистецької діяльності. Так, О. Рудницька розглядає слуховий розвиток учнів як можливість адекватного сприймання музичних творів, що збагачує їх, розширює їх світогляд і відкриває нові шляхи до пізнання оточуючої дійсності (Рудницька, 1998, с. 122). Учені підкреслюють значення хорового співу у формуванні музичного світогляду. Адже сприймання та опанування

хорового твору та його аналіз сприяє формуванню в учнів музичного сприймання, розширює їх загальний мистецький світогляд.

Значну роль у формуванні світогляду відіграють спеціальні принципи, а саме: принцип культурологічної спрямованості мистецького навчання; принцип естетичного забезпечення мистецько-навчального процесу; принцип дотримання діалогічних взаємостосунків між учителем та учнями.

Центральною проблемою вдосконалення освіти є забезпечення її культуровідповідності на основі реалізації принципу культурологічної спрямованості мистецького навчання. Як зазначає Г. Падалка, цей принцип передбачає таке змістове наповнення навчального процесу, під час якого мистецтво сприймається учнями як надбання світової культури (Падалка, 2008, с. 152). Отже, культуровідповідність є необхідною передумовою формування музичного світогляду, що забезпечує усвідомлення учнями мистецтва як соціального явища в контексті розвитку світової художньої культури.

У контексті реалізації принципу культуровідповідності учні мають ознайомитися з широким світом мистецтва, пізнати різні художні напрями з метою збагачення мистецького досвіду. До того ж, цей принцип сприяє формуванню й розвитку культури особистості. Здатність підростаючого покоління до чітких уявлень про специфічні можливості мистецтва в суспільному житті допоможе їм з'ясувати роль особистісного художнього розвитку у власному житті. Формування музичного світогляду підлітків закономірно передбачає єдність загальнокультурного і мистецького в процесі навчання.

Реалізація принципу естетичного забезпечення мистецько-навчального процесу сприяє формуванню здатності підлітків сприймати, усвідомлювати та перетворювати суспільне буття за законами краси в контексті становлення їхньої мистецько-естетичної культури та художньої свідомості. Розуміння естетичної культури в площині сформованості в особистості естетичних знань, смаків, ідеалів, потреб, здібностей та сприйняття явищ дійсності, творів мистецтва дає можливість тлумачити зміст даного принципу як звертання до осягнення естетичної цінності мистецьких творів, формування здатності підлітків до сприймання мистецтва як явища, у якому закладено вагомий потенціал втілення прекрасного в житті особистості (Падалка, 2008, с. 153). За таких обставин, почуття прекрасного, довершеного виникає на основі пізнання змісту мистецьких творів, що позитивно впливає на якість формування музичного світогляду підлітків на уроках музичного мистецтва та позаурочній діяльності.

Для нашого дослідження вагомою є позиція Г. Падалки щодо спрямованості означеного принципу, який орієнтує здобувачів освіти на

досягнення їхнього художнього розвитку завдяки зміщенню навчальних акцентів на більш високохудожні завдання в напрямі формування естетичних ідеалів та адекватної оцінки прекрасного в мистецьких творах і дійсності (Падалка, 2008, с. 154).

Вважаємо за доцільне підкреслити, що розвиток музичних здібностей має відбуватися з огляду на необхідність формування у школярів художнього світогляду з метою їх спроможності до співвіднесення відчуття й оцінки музичних творів із уявленнями про прекрасне. Таким чином, утілення принципу естетичного забезпечення мистецького навчання передбачає таке його змістове навантаження, що взаємопов'язується із завданнями формування мистецького світогляду учнів, розвитку вмінь відрізнити красиве, досконале від псевдохудожнього в галузі мистецтва.

Зважаючи на те, що в сучасних умовах розвитку освіти мають враховуватися думки учнів, їхні творчі підходи до усвідомлення творів мистецтва, забезпечення принципу дотримання діалогічних взаємостосунків між учителем та учнями є важливим аспектом у процесі мистецького навчання. Розуміння навчального процесу як певним чином організованого спілкування між тими, хто має знання щодо мистецтва і тими, хто їх набуває. Під час такої взаємодії здійснюється пізнання, усвідомлення та створення суспільно значущого мистецького досвіду, що впливає на успішність навчальної діяльності. Велике значення має суб'єкт-суб'єктний взаємозв'язок, у процесі якого вчитель ставиться до учня як до унікальної особистості, яка здатна продукувати естетичні цінності.

За таких обставин, характер спілкування відзначається врахуванням самостійних творчих пошуків підлітків. При цьому враховуються художні смаки й уподобання учнів із метою реалізації навчального процесу на паритетних основах. Змістовий аспект такої взаємодії дає можливість застосовувати оцінювальні підходи до мистецтва, обмін думками, художніми ідеями, мистецькі спостереження та ін. Отже, педагогічний вплив реалізується активним суб'єктом навчання з певними цінностями, поглядами, внутрішнім світом, мистецьким світосприйняттям.

Як влучно зазначає Г. Падалка, продуктивним є навчальний процес, у якому і вчитель, і учні не тільки налаштовані на творчість, а спільно діють у цій сфері. Спільна взаємодія, пошук нового виявляється особливо ефективним засобом творчих проявів підлітків (Падалка, 2008). У контексті художньо-емоційного контакту між учителем і учнем передбачається досягнення такого переживання образного змісту мистецького твору, яке характеризується однаковим спрямуванням їх «емоційного знаку» (за Л. Виготським).

Активізація художньої ініціативи підлітків має велике значення в процесі формування їх мистецького світогляду. Це забезпечує індивідуальні прояви учня під час тлумачення художніх образів у процесі мистецького навчання. Слід зазначити, що досягнення емпатійності переживання мистецьких образів є важливою складовою продуктивності формування музичного світогляду.

Під час реалізації принципу дотримання діалогічних взаємостосунків між учителем та учнями особливості підготовки та формулювання музичної інформації вчителем мають важливе значення. Для даного дослідження важливими є положення, викладені О. Ростовським щодо інформації про музичний твір. Науковець зазначає, що обсяг інформації слід дозувати з урахуванням здібностей, досвіду, психічного стану учнів (Ростовський, 1997, с. 123-124).

Основні вимоги до музичної інформації доцільно сформулювати таким чином: емоційність та образність, що передбачає лаконічність та емоційно-образні характеристики вступного слова вчителя, яке має активізувати інтерес до музики та чутливість; новизну й оригінальність, що характеризується здатністю вчителя до повідомлення яскравих цікавих фактів щодо музичних творів; спрямованість на розвиток творчості, що забезпечує самостійно-пошукові підходи у площині мистецьких явищ.

Таким чином, особливості створення мистецько-навчального діалогу передбачають здатність учителя сформулювати питання, завдання, які сприяють виникненню в підлітків зацікавленості музикою, художньо-творчому їх самовираженню, виявленню власного розуміння мистецьких явищ, що позитивно впливає на формування мистецького світогляду.

Не можна не відзначити ролі мистецько-практичної діяльності як рушійної сили навчання мистецтва та формування мистецького світогляду. У ній реалізуються здібності, прагнення, почуття, уміння, свідомість вихованців. Специфічною ознакою мистецької навчальної діяльності є її цілеспрямованість із метою отримання певних досягнень у мистецтві, набуття художнього досвіду та ін. До того ж, активна позиція учнів під час мистецької навчальної діяльності сприяє пробудженню художньої ініціативи учня, створенню психологічного настрою, установки для виконання художньо-творчих завдань. Проте, завдання технічного усвідомлення художнього образу мистецьких творів не повинні переважати естетичні виміри мистецтва.

Висновки. Таким чином, культурологічна спрямованість мистецького навчання; естетичне забезпечення мистецько-навчального процесу;

дотримання діалогічних взаємостосунків між учителем та учнями виступають принциповими положеннями у процесі формування музичного світогляду підлітків. Кожен із цих принципів не існує окремо, а реалізується у взаємозв'язку та взаємодоповненні. Перспективні орієнтири дослідження обраної проблеми вбачаються в розробці питання щодо специфіки методичних засобів формування мистецького світогляду підростаючого покоління.

ЛІТЕРАТУРА

- Еременко, О. В. (2003). *Теорія і методика розвитку музичного сприймання в учнів основної школи*. Суми: СумДПУ імені А.С. Макаренка (Yeremenko, O. V. (2003). *Theory and methods of development of musical perception in primary school students*. Sumy: Sumy State Pedagogical University named after A. S. Makarenko).
- Крилова, Н. Б. (1990). *Формирование культуры будущего специалиста*. Москва: Высшая школа (Krylova, N. B. (1990). *Formation of the future specialist's culture*. Moscow: Higher school).
- Кузнецова, Л. В. (1984). *Гармоническое развитие личности младшего школьного возраста*. Москва: Просвещение (Kuznetsova, L. V. (1984). *Harmonious development of the personality of primary school age*. Moscow: Enlightenment).
- Падалка, Г. М. (2008). *Педагогіка мистецтва (теорія і методика викладання мистецьких дисциплін)*. Київ: Освіта України. (Padalka, G. M. (2008). *Art pedagogy (theory and methods of teaching art disciplines)*. Kyiv: Education of Ukraine).
- Райс, Ф. (2000). *Психология подросткового и юношеского возраста*. СПб.: Питер (Rice, F. (2000). *Psychology of adolescence and adolescence*. SPb.: Peter).
- Ростовський, О. Я. (1997). *Педагогіка музичного сприймання*. Київ: ІЗМН (Rostovsky, O. Ya. (1997). *Pedagogy of musical perception*. Kyiv: IZMN).
- Рудницька, О. П. (1998). *Основи викладання мистецьких дисциплін*. Київ: АПН України (Rudnytska, O. P. (1998). *Fundamentals of teaching art disciplines*. Kyiv: Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine).

РЕЗЮМЕ

Дун Хао. Музыкальный кругозор подростков: принципиальные положения.

В публикации освещена сущность и охарактеризованы ведущие принципы формирования музыкального мировоззрения подростков. Подчеркивается, что формирование музыкального кругозора учеников подросткового возраста основывается на таких принципах, как культурологическая направленность художественного обучения; эстетическое обеспечение художественно-образовательного процесса; соблюдение диалогических взаимоотношений между учителем и учениками. Аргументирована их взаимозависимость и взаимодействие во время формирования исследуемого феномена.

Ключевые слова: музыкальный кругозор, подростки, принципы, учитель музыкального искусства.

SUMMARY

Dong Hao. Musical worldview of teenagers: main provisions.

The study highlights the essence and characterizes the leading principles of forming the musical worldview of teenagers. It is emphasized that formation of teenagers' musical worldview is based on such principles as: cultural orientation of art education, aesthetic support of the artistic-educational process, observance of the dialogic relations between the teacher and students. Their interdependence and interaction during the formation of the studied phenomenon are argued.

It is proved that adolescence is characterized by an increasing role of aesthetic education, development of a sense of beauty, artistic taste, and so on. Therefore, musical activity as the basis for the formation of artistic worldview is gaining active importance. It is worth noting that the life perceptual experience of teenagers allows the most profound experience of musical images, which affects formation of their worldview, promotes formation of the personality. In addition, a teenager has ample opportunities for self-development of musical worldview: learning literature, listening to music, musical activities contribute to the effective formation of a musical worldview.

The importance of artistic and practical activities as a driving force in teaching art and shaping the artistic worldview is emphasized. It realizes the abilities, aspirations, feelings, skills, consciousness of students. A specific feature of artistic educational activity is its purposefulness in order to obtain certain achievements in art, gaining artistic experience, etc. In addition, active position of students during artistic learning activities promotes awakening of artistic initiative of the student, creation of a psychological mood, the attitude to perform artistic and creative tasks. However, the task of technical awareness of the artistic image of works of art should not prevail over the aesthetic dimensions of art.

It is concluded that culturological orientation of art education; aesthetic support of the artistic-educational process; adherence to the dialogic relationship between teacher and students are fundamental principles in the process of forming the musical worldview of adolescents. Each of these principles does not exist separately but is implemented in connection and complementarity. Perspective guidelines for the study of the selected problem are seen in the development of issues about the specifics of methodological tools for shaping the artistic worldview of the younger generation.

Key words: *musical worldview, teenagers, principles, music art teacher.*

УДК 7.038.541

Наталя Кохан

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка

ORCID ID [0000-0003-2283-0761](https://orcid.org/0000-0003-2283-0761)

Наталя Брижаченко

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка

ORCID ID [0000-0001-7322-1291](https://orcid.org/0000-0001-7322-1291)

DOI 10.24139/2312-5993/2021.04/406-418

«ОСВІТНІЙ ПРОСТІР» З ТОЧКИ ЗОРУ СУЧАСНОГО МИСТЕЦТВА ТА ЛАНДШАФТНОГО ДИЗАЙНУ (ЗАКОРДОННИЙ ДОСВІД)

Мета статті полягає в осмисленні тієї частини поняття «освітній простір», що вказує на пряме значення даного терміну (території, на якій цей процес відбувається).

Аналіз створення інтелектуальних та емоційних арт-ландшафтів (зарубіжний досвід) показав, що ландшафт може стати початком і бути продовженням розумових процесів, що розвиваються на заняттях в університеті. За тематикою всі арт-ландшафти, що створені на території університетів, є контекстними (тобто візуалізують дещо характерне (реальне) для даної території). Вони виділяються в два основних тематичних напрями («минуле та сьогодення простору», «погляд у майбутнє»). Указано способи їх утілення.

Перспективи подальших наукових розвідок. Подальші дослідження необхідно спрямувати й на інші культурні простори, що створені на території університетів